https://doi.org/10.59295/stctce2025.II.09 CZU: 342.1:342.72/.73:321.7

CARACTERUL NORMATIV AL RELAȚIILOR DINTRE INDIVID ȘI STAT – NOȚIUNE, PARTICULARITĂȚI ȘI MECANISM DE REALIZARE

THE NORMATIVE NATURE OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE INDIVIDUAL AND THE STATE: CONCEPT AND PARTICULARITIES[8]

Ianuș ERHAN, doctor în drept,
Institutul de Cercetare şi Inovare al Universității de Stat din Moldova,
ORCID ID: 0000-0003-4110-8133,
e-mail: e-mail: ianuserhan@yahoo.com

Abstract. *Throughout human history, there have always been certain norms of conduct in society, which regulated the behavior of individuals in multiple situations. The set of norms has evolved over time, depending on either political regimes and ideologies, conflicts and wars or revolutions, thus forming laws. It is known that laws guarantee public order and security in society as long as they are respected by citizens.*

Today, changes are happening at an astonishing speed, and states and decision-makers are often taken by surprise, lacking adequate and proportionate solutions, responses and reactions. Including, the rule of law, as well as the current system of the mechanism for guaranteeing and ensuring human rights, require adaptations and transformations that would respond to the challenges and crises that are taking place or may take place in the future.

It is considered that the state that best ensures and guarantees human rights and freedoms is the rule of law, which pursues a liberal-democratic policy. At the same time, at the global level, human rights and freedoms, the rule of law, and the democratic system are under enormous pressure, in the context of various crises and challenges, but also against the background of those profound transformations that human civilization is going through, including those related to the development of information technologies and artificial intelligence.

Keywords: *rule of law, human rights and freedoms, democracy, challenges and crises.*

[8] Comunicare elaborată în baza Proiectului Instituțional „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ)" în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare", Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

• Introducere

Astăzi statul în varianta sa democratică este o entitate instituționalizată, iar omul privit în mod individual, cât și colectiv nu se vede și, nici măcar, nu analizează posibilitatea de a trăi în afara acestuia.

De-a lungul evoluției istorice, organizarea politică a societății îndeosebi prin principala sa instituţie – statul – s-a realizat tot mai mult pe baza perfectării structurilor statale în raport cu cetăţenii şi a unor legi riguroase, care stabileau atât drepturile şi libertățile cetățenilor, cât şi obligațiile organelor de stat de a acționa în spiritul legii. Însăși denumirea de stat de drept indică faptul că statul îşi exercită puterea sa politică pe baza legilor, folosind forţa argumentului şi nu argumentul forței [1, p.18].

Rostul statului este de garanta și asigura drepturile oamenilor, iar autoritățile statului trebuie să le asigure prin legislație și instituții responsabile. La fel, responsabilitatea statului pentru dezvoltarea unei economii inovatoare, asigurarea bunăstării şi securității cetățenilor este una vitală. Cetățenii au anumite așteptări de la stat, fiind mulțumiți sau nemulțumiți de politicile duse de acesta, iar, în dependență de ceea ce statul „oferă sau le poate oferi" se simt obligați, în dependență de valorile și idealurile pe care le au, de a răspunde statului cu aceeași monedă.

Activitatea umană este supusă, într-un mod sau altul, normării, în sensul că ea nu se poate desfășura neorganizat, în afara unei anumite ordini sociale, în afara unor cerinţe pe care societatea le înaintează tuturor autorităților publice, persoanelor oficiale, organizațiilor, întreprinderilor, instituțiilor, cetățenilor etc. [2, p.60].

Conceptul de drepturi și libertăți fundamentale ale omului este rezultatul evoluției în plan filosofic și juridic a gândirii oamenilor organizați în societate [3, p.97].

Respectiv, din perspectivă juridică, persoana se caracterizează printr-o serie de drepturi și îndatoriri prevăzute de lege. Fiecare om are propriile sale valori, în funcție de nivelul de educație și cultură, care acționează asupra structurii psihice, de unde și relativitatea acestora [4, p.29].

De-a lungul istoriei omenirii, mereu au existat anumite norme de conduită în societate, care reglementau comportamentul indivizilor în multiple situații. Ansamblul de norme a evoluat în timp, în dependență fie de regimuri politice și ideologii, conflicte și războaie sau revoluții, formând astfel legi. Este cunoscut faptul că legile garantează ordinea și securitatea publică într-o societate atât timp cât sunt respectate de către cetățeni.

Astăzi, schimbările se întâmplă cu o viteză uluitoare, iar statele și decidenții de multe ori sunt luați prin surprindere, neavând soluții, răspunsuri și reacții adecvate și pe măsură. Inclusiv, statul de drept, cât și sistemul actual al mecanismului de garantare și asigurare a drepturilor omului necesită adaptări și transformări care ar răspunde la provocările și crizele ce au loc sau pot avea loc în viitor.

• Materiale Și Medote

La realizarea studiului dat au fost utilizate mai multe metode științifice, şi anume*:* ***metoda sistemică*** prin intermediul căreia sunt descrise și analizate conceptele de stat, stat de drept, sistem democratic, drepturile și libertățile omului; ***metoda empirică*** a fost aplicată pentru a observa și deduce principalele trăsături caracteristice ale conceptelor de ordine socială, stat de drept, democrație etc.; ***metoda comparativă*** a fost folosită pentru a determina caracteristicile distincte, dar și asemănările dintre conceptele analizate; ***metoda logică*** include abordarea argumentelor şi propunerilor înaintate prin anumite demonstrații temeinice şi consecvente cu accent pe aspectele de aplicabilitate a mecanismelor și particularităților distincte de interacțiune dintre individ și stat.

• Rezultate și discuții

Renumitul politolog Buzan B. plasează în prin plan individul, atunci când vorbește despre conceptul de securitate, deoarece oamenii reprezintă, într-un anumit sens, unitatea de bază ireductibilă căreia i se poate aplica [5, p.18].

De nimic nu se teme omul mai mult decât de contactul cu necunoscutul. Vrem să vedem cine întinde mâna să ne prindă, vrem să-l recunoaștem sau cel puțin să putem să-l integrăm într-un context. Toate obstacolele și distanțările pe care oamenii și le-au creat sunt dictate de această frică de contact. Ne încuiem în case în care nimeni nu are voie să între; numai în interiorul lor ne simțim măcar pe jumătate în siguranță [6, p.3].

Autorul Stănescu V. vorbind despre natura umană este de părerea că „reprezintă un set de predispoziții comportamentale înnăscute ce caracterizează specia umană și, în sens mai restrâns, acele predispoziții care influențează comportamentul social” [4, p.41]. În continuarea ideii date, determină „Viața socială implică mai multe dimensiuni ale aceleași realități sociale: politică, economică, juridică, culturală, etică, etc.” [4, p.81].

Este recunoscut unanim faptul că statul de drept și societatea civilă sunt de neconceput în afara democrației, aceasta fiind o condiție inerentă formării, consolidării și manifestării practice a acestora [7, p.57].

Cu toate problemele, criticile, crizele și provocările care se întâmplă la nivel mondial, Predescu O. este de părerea, la care ne alăturăm că „democrația continuă să fie singura formă legitimă de organizare și de conducere a societății în lumea contemporană, cu o mențiune specială pentru democrația liberală" [8, p.106-107].

Churchill W. cu ceva timp în urmă a spus despre „Democrație" – este un sistem politic prost, însă cel mai bun dintre cele pe care omenirea le-a inventat până acum" [9].

Cea mai succintă, dar şi cea mai amplă definiţie constituţională a democraţiei, o întâlnim în Constituţia Republicii Franceze care, în art. 2 proclamă: „guvernarea poporului, prin popor şi pentru popor" [2, p.65].

Astfel, democrația reprezintă o formă de conducere a societății, bazat pe principiul suveranității naționale, ceea ce presupune că puterea supremă aparține poporului acestui stat, care este realizată direct sau prin reprezentanții desemnați [10, p.77-78].

În viața cotidiană, democrația reprezintă un sistem de instituții relații, prin care membrii societății acționează fie direct, ca autoritate elaboratoare a deciziilor cu caracter obligatoriu, fie prin intermediul unor reprezentanți, care elaborează aceste decizii în numele celor care i-au ales [11, p.122-124].

Modelul clasic al statului democratic, cu o democraţie constituţională modernă se caracterizează prin: o constituţie, de obicei în formă scrisă, care stabileşte cadrul instituţional pentru democraţie; drepturile omului sunt menţionate în constituţie şi garantate prin instituţii şi mecanisme stabilite; cetățenii se bucură de drepturile omului care le oferă acces la o varietate de moduri de a participa la viaţa publică; existența pluralismului şi competiţia intereselor şi obiectivelor politice.

La rândul său, după părerea profesorului Costachi Gh. „O democrație autentică depinde de sprijinul cetățenilor. Participarea acestora la viața politică și cooperarea lor cu instituțiile politice constituie un factor determinant pentru buna funcționare a instituțiilor democratice" [7, p.57].

Diferitele crize care intervin – economice, financiare, sanitare, sau conflictele interne ori internaționale – produc desigur consecințe grave, adesea diferite de la țară la țară, în ce privește respectarea drepturilor omului în lume [12, p.33].

Precizăm de la început că nu avem în vedere societăți egalitariste, în care toate drepturile omului să fie asigurate în mod egal tuturor persoanelor care locuiesc pe un anumit teritoriu, deoarece efortul individual al oamenilor este diferit și meritul trebuie recompensat; avem în vedere asigurarea de către fiecare societate a unui nivel de viață decent pentru toate persoanele fără nici o discriminare, incluzând accesul la sănătate, la educație, la hrană, locuință corespunzătoare și desigur participarea la viața publică. Este evident că în marea majoritate a statelor lumii aceste drepturi nu sunt asigurate pentru toate persoanele și există în continuare inegalități și discriminări care decurg din politici economice și sociale inadecvate, dar pentru numeroase state și din lipsa resurselor necesare [12, p.4].

Se consideră că, statul care cel mai bine asigură și garantează drepturile și libertățile omului este statul de drept, care a duce o politică liberal-democrată.

Însă, autorul Predescu O. ridică întrebarea care astăzi tot mai des este pusă în discuție „Va reuși triada de tip liberal-democrație, stat de drept și drepturile omului, cu ajustările de rigoare impuse de noile realități ale secolului XXI-lea de natură tehnologică, economică, culturală – în diversitatea ei, juridică și politică să surmonteze declinul actual și să influențeze în continuare societatea omenească, cel puțin până la orizontul anului 2050?” [3, p.23].

În acest sens, criza globală a democrației este un fenomen pe care profesorul Larry Diamond de la Universitatea Stanford îl numește „recesiunea democratică”. Pe toate continentele, democrațiile sunt în scădere în timp ce sistemele nedemocratice (dictaturi, sisteme teocratice, autocratice, oligarhice, n.n.) sunt în creștere, reprezentând în prezent 70% din populația lumii, adică afectând 5,4 miliarde de oameni. Mai mult, lumea democratică, trecând rapid de la o criză la alta, pare a fi blocată în propriul proiect, politica în secolul XXI fiind definită până acum printr-o îndepărtare globală de la liberalism, oricare ar fi aceasta [8, p.34-35].

Ce ține de statul de drept „a apărut ca o replică la abuzul de putere al statului absolutist şi societatea ierarhizată cu privilegiile feudale, în urma revoluțiilor burgheze, democratice, care au așezat la temeliile puterii declarațiile drepturilor şi libertăților omului” [13, p.18].

Statul de drept în forma lui clasică îl întâlnim începând cu epoca modernă, când s-au impus o serie de principii în viaţa socială, care asigurau funcționalitatea ca atare. Însăși denumirea de stat de drept a fost sugerată de către Montesquieu în lucrarea „Despre spiritul legilor”, în care formulează cerința rămasă celebră: „Nimeni să nu fie constrâns să facă lucrurile pe care legea nu-l obligă şi să nu le facă pe cele pe care legea i le îngăduie”. Tot din

perioada respectivă statul începe să se legitimeze prin societatea civilă şi nu prin emanația divină. În concepția nouă, superioară, statul apărea, după cum se exprima J.J. Rousseau, ca „un contract între cetățeni şi autoritatea politică" [1, p.18].

Pornind de la faptul că există o înclinație naturală a omului care deține puterea de a abuza de ea, marele scriitor, jurist și filosof iluminist francez a formulat principiul potrivit căruia puterea trebuie stăvilită tot de putere. Astfel, arată Montesquieu „separația puterilor reprezintă singurul mijloc prin care se poate asigura respectul legilor într-un stat în care este posibilă existența unui guvern legal" [3, p.34].

Un element fundamental al democrației este libertatea, iar filosofii au propus mai multe definiții ale libertății. Însă, așa cum a recunoscut Locke, la un nivel fundamental, libertatea înseamnă că oamenii nu sunt supuși violenţei, intimidării sau altor acte înjositoare. Ei trebuie să poată face alegeri libere cu privire la viaţa lor şi să aibă mijloacele necesare pentru a le aduce la îndeplinire fără a fi amenințați cu pedepse absurde sau cu sancţiuni sociale draconice [14, p.9].

Prin urmare, pentru a exista un stat de drept nu este suficient să se instituie un mecanism juridic care să garanteze respectarea riguroasă a legii, ci este totodată necesar ca acestei legi să i se dea un anumit conținut, inspirat de ideea promovării drepturilor şi libertăților umane în cel mai autentic spirit liberal şi al unui larg democratism [1, p.21].

Oamenii luptă de secole pentru libertate. S-au publicat ne numărate documente, s-au ţinut discursuri, s-au adoptat constituţii, au avut loc revoluții şi s-au purtat războaie – toate, în numele unei forme de libertate. Retorica libertății ascunde însă o realitate mai ambiguă. Marele filosof şi psihanalist Erich Fromm, care a fugit din Germania în anii 1930, scria, în „Frica de libertate" (1942), că: „libertatea poate aduce o angoasă, o izolare şi o nesiguranță de nesuportat. În ţara sa natală, milioane de oameni „erau tot atât de dornici să renunţe la libertate pe cât de dornici fuseseră părinţii lor să lupte pentru ea" [15, p.187].

Deosebirea principală pe care o vede Arendt H. dintre munca sclavului şi munca liberă, modernă, nu vine din faptul că muncitorul se bucură de libertate personală – libertatea de mișcare, libertatea de a desfășura activități economice şi inviolabilitatea persoanei –, ci din faptul că a fost acceptat în domeniul politic şi că s-a emancipat pe deplin ca cetățean [16, p.271].

Pe de altă parte, libertatea ființei este rezultatul voinței acestea și are la bază rațiuni și motive alese de ea, independent de orice constrângere exterioară [17, p.13].

Renumiții cercetătorii Durant W. și A. sunt de părerea că libertate trebuie să aibă anumite limite, formulând următoarea idee: „De vreme ce oamenii iubesc libertatea, iar libertatea indivizilor în societate necesită o oarecare reglementare a conduitei, prima condiție a libertății este limitarea ei; dacă libertatea devine absolută dispare în haos. Deci prima sarcină a guvernului este de a stabili ordinea; forţa centrală organizată este unica alternativă la forţa incalculabilă şi distructivă din cadrul privat [18, p.49].

Marea putere a imaginii lui Hobbes despre starea naturală derivă tocmai din faptul că exprimă această dilemă, respectiv, indivizii sau comunitățile umane, care există cu alții de același fel într-o relație anarhică, își găsesc libertatea maximizată în detrimentul securității lor. După cum spune Waltz „Statele, la fel ca oamenii, sunt nesigure proporțional cu măsura libertății lor. Dacă se dorește libertatea, trebuie acceptată insecuritatea" [5, p.20].

Susskind J., în contextul subiectelor abordate supra, formulează întrebarea: „concepem oare sisteme de putere prea complexe, prea eficiente pentru oamenii pe care îi guvernează?". Tot el vine cu anumite previziuni legate de viitor – „Un sistem de aplicare precisă şi perfectă a legii se poate să nu fie foarte potrivit pentru guvernarea unor oameni cu defecte, imperfecți, traumatizați. Poate că un sistem bazat pe „constrângeri înțelepte" ne va ajuta să păstrăm un nivel general satisfăcător de libertate în lumea vieţii digitale, însă nu este loc de automulţumire. În continuare, ne vom ocupa de soarta libertății în condițiile în care companiile private vor stabili limitele libertății noastre, nu statul" [15, p.215].

Care ar fi aceste „constrângeri înțelepte", sunt acestea universal valabile sau diferă de la stat la stat, de la o regiune la alta, sau de la o perioadă la alta. La fel, constrângerile pot fi diferite ca și natură, intensitate și mecanism de aplicare în dependență de faptul când și față de cine se aplică, de exemplu, avem o stare de normalitate sau o stare de criză.

La rândul său, calificativul „înțelepte" rămâne la latitudinea decidenților și executorilor, care, în varianta ideală coincid cu așteptările și valorile pe care le au cetățenii, dar ce se întâmplă atunci când nu coincid? Exact, diferite tulburări sociale sub formă de proteste, revolte, revoluții.

La rândul său, Rothkopf D. încercând să răspundă la întrebarea „Cine suntem?" face referință la momentul în care am lăsat în urmă ceea ce filozofi precum Thomas Hobbes şi Jean-Jacques Rousseau au descris drept starea naturală, înaintașii noştri au acceptat angajamentele unui contract social. Prin acest contract social am căzut de acord că ne este mai bine împreună, însă compromisul a fost că trebuia să respectăm anumite reguli: să nu furăm atunci când

ne dorim ceva, să nu ucidem când suntem furioși. Pe scurt, termenii contractului social ne cer să ne subordonăm nevoile individuale nevoilor comunității. Chiar dacă mulţi dintre noi nu petrecem prea mult timp gândindu-ne la acei termeni, ei stabilesc cadrul esențial al existenței noastre. Pentru a fi eficienți, termenii trebuie să evolueze în pas cu civilizația, adaptându-se noilor realități, recunoscând noile provocări [19, p.55].

În cuvintele lui Hobbes, oamenii au întemeiat statele pentru a se „apăra de invazia străinilor și de prejudiciile aduse unii altora și, prin urmare, pentru a asigura în așa fel, încât, prin propria lor muncă și prin roadele pământului, să se poată hrăni și să trăiască mulțumiți". În mod similar, John Locke spunea: „Scopul cel mai mare și principal... al supunerii oamenilor... sub guvern este conservarea proprietății lor" (adică „viețile, libertățile și averile lor"), care în starea naturală este „foarte nesigură". Statul devine mecanismul prin care oamenii caută să atingă niveluri adecvate de securitate împotriva amenințărilor sociale. Paradoxul, desigur, este că statul devine și el o sursă de amenințare socială la adresa individului. Stabilitatea statului derivă din presupunerea că acesta este cel mai mic dintre două rele (adică, orice amenințări care vin din partea statului vor fi de mărime ordinară mai mică decât cele care ar apărea în absența acestuia) [5, p.20].

Duran W. și Duran A. sunt de părerea că „Statul are toate instinctele noastre, fără să aibă și limitele noastre. Individul se supune restricțiilor stabilite de morală și religie, fiind de acord să înlocuiască lupta cu negocierea, fiindcă statul îi garantează protecție de bază pentru viața, proprietatea și drepturile sale legale" [18, p.99].

La rândul său, Stiglitz J. E. accentuează că „toată lumea este de acord că trebuie să existe un stat de drept puternic, dar contează și ce fel de legi există și cum sunt ele aplicate" [20, p.338].

Aspectul securității individuale pe care trebuie să îl urmărim aici se referă la ceea ce s-ar putea numi amenințări sociale: cele care decurg din faptul că oamenii se găsesc încorporați într-un mediu uman cu consecințe sociale, economice și politice inevitabile [5, p.19].

Vorbind despre esența contractului social, dar și actualitatea acestuia în sensul realităților de astăzi, mai ales condiționate de dezvoltarea tehnologiilor informaționale, Rothkopf D., vine cu niște întrebări evidente – Cine elaborează contractul social? Cine îl modifică? Când trebuie supus reevaluării? Cum implementăm schimbările? Dar, „înainte să putem începe adaptarea contractului social, trebuie, în primul rând, să înțelegem cum vor arăta drepturile fundamentale ale acestei noi ere" [19, p.69].

Profesorul Predescu O. vorbind despre criza provocată de pandemia de coronavirus Covid-19, este de părerea pe care o împărtășim și noi „Este tot mai evident faptul că această criză sanitar-medicală planetară este parte componentă a crizei multidimensionale globale a societății omenești actuale – una a riscurilor și transformărilor, mai mult sau mai puțin previzibile, tot mai numeroase și diverse". În continuarea ideii de mai sus, accentuează „conștientizarea faptului că umanitatea atât la nivel individual, cât și la cel colectiv are nevoie de un ***proiect serios de civilizație*** care să schimbe, înainte de orice altceva, comportamentul și atitudinea, pe de o parte a fiecărui om și, pe de altă parte, a omenirii în ansamblul său" [3, p.9-10].

Kaplan R. D. punctează că „în această epocă de anarhie relativă; să înțelegi lucrurile corect va fi mai dificil ca oricând. Motivul e că multe decizii sunt prin natura lor pe muchie de cuțit". Prin urmare, lumea are nevoie „de lideri care să forțeze limitele a ceea ce este realizabil și care să poată în același timp să respecte astfel de limite"[21, p.282].

Într-un fel, promovarea securității umane înseamnă să oblige statele și conducătorii acestora să își respecte partea lor din contractul social fundamental: statele sunt create (printre altele) pentru a oferi securitate – astfel încât indivizii să își poată duce viața în pace. Statele au responsabilitatea nu doar de a asigura bunăstarea sau reprezentarea, ci – în primul rând – de a asigura securitatea cetățenilor lor. Acesta este, probabil, pactul sau contractul fundamental care au condus umanitatea în afara anarhiei hobbesiene. Pe scurt, promovarea unei versiuni puternice a securității umane tinde să condiționeze legitimitatea percepută (și potențial chiar suveranitatea) statelor de modul în care își tratează cetățenii [22, p.13].

Așadar se impune tranziția cât mai scurtă de la o atitudine pasivă, deloc potrivită acestor vremuri, la una activă, angajată, în vederea găsirii răspunsurilor adecvate la aceste schimbări rapide și de fond din societate – una a cunoașterii bazate pe înaltele tehnologii – pentru ca omenirea, prin drept și în cadrul unui stat de drept, să poată să-și îndeplinească misiunea sa pe acest pământ [3, p.13].

Astăzi este unanim recunoscut că statul de drept este „organizat pe baza principiului separației puterilor statului, în aplicarea căruia justiția dobândește o reală independență, şi urmărind prin legislația sa promovarea drepturilor şi libertăților inerente naturii umane, asigură respectarea strictă a reglementărilor sale de către ansamblul organelor lui în întreaga lor activitate" [1, p.22-23].

Vorbind despre rolul statului de drept profesorul Predescu O. ridică două întrebări referitoare la faptul dacă statul de drept și-a încheiat misiunea. „Una

privește limita inferioară sau pragul până la care statul și instituțiile sale pot ceda din atribute și răspunderi, iar ce de-a doua este adresată sarcinilor sale noi, impuse de globalizare sau de noile înfățișări pe care interesele sale ireductibile le iau în noul context al lumii. Așa fiind, sarcina dreptului dobândește valențe hotărâtoare în procesul globalizării, proces care trebuie înfăptuit în beneficiul umanității" [3, p.32-33].

Este recunoscut că „Puterea statului implică, în mod inevitabil, utilizarea constrângerii materiale și a forţei specializate, în timp ce autoritatea se bazează pe respectarea legilor adoptate de organismele competente şi legitime. Aceasta din urmă se asigură prin consimțământul voluntar al cetățenilor, iar forța coercitivă a statului este utilizată doar în cazurile de nerespectare a legii [23, p.267].

Deși statul oferă o oarecare securitate individului, acesta poate face acest lucru doar prin impunerea de amenințări. Aceste amenințări, fie că provin din partea statului însuși, fie că apar indirect, fie ca efect secundar al acțiunilor statului care vizează servirea binelui comun, ca urmare a faptului că statul devine un obiect al conflictului social, sunt adesea suficient de grave pentru a domina universul relativ mic și fragil al securității individuale [5, p.30].

Ce se întâmplă atunci când autoritatea statului este contestată fie demonstrativ, prin diferite evenimente cu caracter public, unele din ele însoțite de violență, fie tacit prin nerespectarea legilor și altor reglementări, fie printr-o ură în creștere continuă față de stat și deciziile sale.

Respectiv, astăzi una din problemele în creștere în statele democratice este o nesupunere civică vădită față de stat și autoritatea sa, fapt ce afectează domeniile cele mai vitale și sensibile din societate, cum ar fi: economia, justiția, politicile sociale, protecția mediului înconjurător etc.

Una din trăsăturile de bază și distinctive ale nesupunerii civice este că aceasta are loc în domeniul public, având o expresie exteriorizată de cele mai multe prin nerespectare demonstrativă a legilor sau altor prescripții ale statului, atitudine disprețuitoare față de autoritățile statului și oficialii acestuia, iar, în unele cazuri, chiar revolte și tulburări în masă.

Rawls J. definește în mod restrâns nesupunerea ca „un act public, non-violent şi conştient, contrar legii, înfăptuit de obicei cu scopul de a determina o schimbare în legile sau politicile guvernământului" [24, p.181].

Respectiv, nesupunerea civică se definește de cele mai multe ori ca fiind o acțiune sau mișcare în masă, fără acte de violență, manifestată împotriva deciziilor puterii de stat, care sunt considerate ilegale sau potrivnice interesului comun. Cu toate acestea, în ultima perioadă peste tot în lume asistăm la forme

de nesupunere civică însoțite de violență, inclusiv, de o intensitate maximă și consecințe foarte grave pentru ordinea de drept.

Cu regret, se atestă situația – „chiar și în statul de drept, a luat naștere disprețul față de lege" care „se manifestă printr-o atitudine civică de nerespectare a ordinii legale existente și prin indiferență și anomia morală" [3, p.88].

La fel, nemulțumirile sociale cu privire la politicile guvernamentale în materie salarială, fiscală, prețuri, migrațiune ș.a., precum și decalajele tot mai mari dintre bogați și săraci, care par să spulbere visul omenirii de a păși ferm pe drumul egalității politice și economice, conduc la apariția unor manifestări caracterizate în principal prin violențe îndreptate în general împotriva organizării, ordinii și disciplinei sociale [3, p.23].

Aceste mișcări sociale și nemulțumiri pot duce la grave derapaje democratice, atât din partea cetățenilor care pot recurge la acte de violență stradală sau îndreptată împotriva oficialilor și instituțiilor statului, cât și din partea statului care înțelegând că pierde controlul asupra unei anumite situații sau a unui număr de cetățeni poate recurge la constrângeri și represiuni ce sunt contrare statului de drept și principiilor democratice de guvernare prin limitarea sau anularea abuzivă a drepturilor și libertăților omului.

Astfel, astăzi, una din cele mai dificile probleme ce stau în realizarea statului de drept „este de a găsi căile procedurale cele mai eficiente pentru a face ca organele statului care, direct sau indirect, dispun de forța de constrângere în scopul de a-i face pe cetățeni să se conformeze legilor să fie, la rândul lor, în situația de a trebui să le respecte" [1, p.23].

Mai nou, o altă preocupare a decidenților este legată de creșterea capabilităților și capacităților inteligenței artificiale și diferitelor tehnologii care folosite contrar destinației legale și pașnice, odată ajunse în mâna persoanelor cu intenții criminale/teroriste pot reprezenta o amenințare foarte mare pentru noi toți.

Astăzi, rolul rețelelor de socializare în propagarea informațiilor a crescut odată cu popularizarea acestora de către generațiile care au evoluat într-un mediu digital, diferit de orice alt mediu cunoscut de generațiile precedente.

Susskind J. punctează corect că „Inovația este determinată de persoane influente şi de dorinţele comune ale oamenilor – de prosperitate, securitate, siguranță, comoditate, confort şi interconectare – toate fiind cultivate de un sistem de piaţă menit să provoace şi să satisfacă aceste dorințe; politica viitorului se va desfășura în mare măsură în parametrii lumii vieţii digitale create de aceste tehnologii noi, dezbaterile concentrându-se asupra modului în care ar trebui utilizate, deținute, controlate şi distribuite ele" [15, p.85].

Autorul Rothkopf D. în contextul aprofundării proceselor de globalizare și dezvoltare a tehnologiilor informaționale creionează următoarea întrebare: „Este un loc unde drepturile care sunt afirmate și conferite determină soarta civilizațiilor, unde acumularea de putere determină destinul a milioane sau miliarde de oameni, unde viteza schimbărilor zguduie fundațiile instituțiilor noastre. Și sunt întrebări care trebuie puse încă odată, așa cum s-a întâmplat în cursul celei mai recente evoluții intelectuale sau ale mijloacelor de transport și comunicații care ne-au remodelat ideea de comunitate" [19, p.67].

La rândul său, profesorul Predescu O. ridică întrebarea „este pregătit omul actual să elimine granița ce separă realitatea înconjurătoare (offline) de cea virtuală (online) și să pășească într-o nouă realitate, una mai amplă, fără a leza drepturile și libertățile sale?", la care vine cu următorul răspuns „Apreciem că acest lucru nu este posibil acum și nici în viitorul apropiat (20-25 de ani), structura noastră biologică (încă!) având nevoie în continuare de mediul offline, adică de a trăi în comunități umane cât mai fizice cu putință, deși în actualul context social, politic, economic și tehnologic procesul dezintegrării acestora și înstrăinării omului pare tot mai credibil" [3, p.94-95].

Tehnologia digitală transformă relațiile dintre indivizi, societate și stat, iar drepturile fundamentale sunt supuse unor provocări profunde. Într-un context global marcat de supravegherea în masă, manipularea datelor și extinderea controlului statal și corporativ, granița dintre libertate și securitate devine tot mai fragilă [25, p.112].

Inteligența artificială pune o presiune enormă asupra rolului tradițional al statului pe care îl transformă, fiind, la fel, folosită și pentru consolidarea și extinderea formelor clasice de influență geopolitică. Conducerea bazată pe algoritmi, în același timp, face parte din administrarea tradițională a statului, pe care o și depășește [26, p.175].

Algoritmul nu poate discerne între moral și imoral, legal sau ilegal, just sau injust, ci doar învăța ceea ce i s-a prezentat ca fiind corect. Astfel, se poate ajunge în situația ca soluții injuste și tratamente discriminatorii, disproporționate și frauduloase să servească drept bază de învățare pentru algoritmi ce vor lua apoi decizii, cel puțin în aparență, obiective [8, p.131].

Deși tehnologia poate contribui la securitatea națională și la îmbunătățirea serviciilor publice, ea pune, totodată, în pericol drepturile esențiale ale cetățenilor, cum ar fi dreptul la viață privată și libertatea de expresie. În acest context, este crucial să analizăm cum putem reglementa tehnologia pentru a proteja drepturile omului, menținând în același timp securitatea necesară într-o societate globalizată și digitalizată. În cadrul unei societăți digitale, dilema între securitate și libertate devine tot mai accentuată. Deși securitatea

națională și prevenirea infracțiunilor sunt esențiale, ele nu trebuie să vină în detrimentul drepturilor fundamentale ale individului [25, p.114].

În afară de aceasta inteligența artificială și soluțiile oferite, dacă nu sunt folosite corect și dozat, pot afecta grav capacitatea cognitivă a tinerii generații, creând o anumită dependență intelectuală cât și devieri comportamentele, inclusiv, contrare normelor de conduită în societate, dar și prevederilor legale.

Astfel, este imperios necesar ca asupra inteligenței artificiale să se exercite un control real, printr-o reglementare la nivel național, regional (unional-european) și internațional a domeniului, în folosul speciei umane, și nu invers [3, p.123].

În sensul dat, tot mai multe țări au de acum reglementări care limitează utilizarea diferitor platforme sociale sau aplicații până la o anumită vârstă sau în anumite medii și instituții, cum ar fi în cadrul școlii.

De exemplu, la nivelul UE, Comisia Europeană a adoptat, la 26 septembrie 2018, Codul de bune practici privind dezinformarea, reprezentată de „conținutul fals sau înșelător diseminat cu intenția de a induce în eroare sau a obține un câștig politic sau economic și care poate dăuna publicului". Amenințările la adresa democrațiilor, polarizarea dezbaterilor și periclitarea sănătății și securității cetățenilor europeni se numără printre consecințele identificate ale dezinformării și informării greșite. Documentul a fost ulterior consolidat, la 16 iunie 2022, și parafat de 34 semnatari, printre care Meta, Google sau Microsoft. Noua variantă a reglementat detaliat domeniile cooperării și transparenței în funcționarea platformelor web.

Pe 22 decembrie 2018, statul francez a adoptat legea privind lupta împotriva manipulării informației în contextul campaniilor electorale. La fel, sunt reglementate competențele Autorității Naționale de Reglementare a Audiovizualului, între acestea numărându-se posibilitatea de a respinge licențele pentru servicii de radio sau televiziune dacă acestea vizează difuzarea de programe care amenință securitatea națională, interesele fundamentale ale statului sau ordinea publică. La rândul său, legea germană NetzDG (Netzwerkdurchsetzungsgesetz) reglementează, în primul rând, respectarea regulilor de către platformele de socializare, vizându-le pe cele cu minimum două milioane de utilizatori înregistrați în Germania [27].

Acestea sunt doar câteva exemple de reglementări, însă numărul lor va crește exponențial în următorii ani. Totodată, la nivel internațional se duc discuții care ar avea ca și rezultat elaborarea și parafarea primului document normativ (convenție) de referință pentru drepturile digitale fiind incluse așa aspecte ca: recunoașterea în calitate de drept fundamental accesul la spațiul digital,

dreptul la internet, dreptul la autodeterminare informațională, dreptul inteligenței artificiale și altele care însoțesc progresul tehnologic și informațional.

Suntem de acord că „Un echilibru între inovația tehnologică și protecția drepturilor omului poate fi atins doar prin reglementări care protejează drepturile fundamentale, fără a împiedica progresul tehnologic" [25, p.116].

Totodată, în ciuda criticilor și a imperfecțiunilor sistemului, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului rămân esențiale pentru viitorul omenirii, iar unii analiști pun mai multe întrebări: cum ar putea evolua acest sistem și în ce direcție, dacă putem să imaginăm drepturile omului în afara principiului universalității și a paradigmei liberale, și dacă ne îndreptăm spre drepturi ale omului care să fie mai colective sau cu geometrie variabilă, în ansamblu care ar fi nevoile perspective din punct de vedere legal, social, uman [13, p.17].

• Concluzii

Multitudinea de întrebări ridicate în cadrul acestei cercetări ne impune să găsim și răspunsuri, dacă nu definitive și imediate, măcar în perspectivă ulterioară.

Astfel, putem determina că la nivel mondial drepturile și libertățile omului, statutul de drept, sistemul democratic se află sub o presiune enormă, în contextul diferitor crize, dar și pe fondul acelor transformări profunde prin care trece civilizația umană. Provocările la care sunt expuse instituțiile democratice au slăbit și vor continua „să bată" în valorile tradiționale ce fac parte din democrațiile constituționale.

Toată lumea civilizată este conștientă că se cere o reconfigurare a conceptelor care până nu de mult guvernau statele democratice, pentru a stopa și a nu admite colapsul modelului liberal-democrat. Varianta ideală ar fi un răspuns dedicat al tuturor statelor, or, fenomenele negative și crizele nu au frontiere, iar cele legate de tehnologiile informaționale fiind chiar cu caracter global.

Reglementări noi se impun, mai ales, față de aspectele privind tehnologizarea în dezvoltare și creșterea rolului inteligenței artificiale, altfel, întreaga omenire riscă, prin tergiversarea deciziilor ce se impun, să fie depășită și dominată de alte modele de organizarea și conducere cu care ne-am obișnuit de câteva secole, avându-se în vedere statul în varianta sa modernă, în special, statul de drept. Respectiv, pot reveni, în prim plan, statele naționaliste bazate pe regimuri autoritare sau preluarea conducerii mondiale de către corporații-

gigant transnaționale, sau, și mai trist preluarea integrală de către inteligența artificială a rolului tradițional al statului de a conduce a societății și administrare a treburilor publice.

Fenomenele sociale complexe exprimate prin nesupunerea civică de către o parte mai mare sau mai mică de cetățeni, față de legile și autoritatea unui stat, din varii motive, este o altă provocare care pe viitor va cunoaște o creștere și mai mare, cetățenii anumitor state ne mai văzând în acestea un garant al ordinii și securității publice, ordinii de drept, al disciplinei sociale și al echității economice. Faptul dat impune luarea unor măsuri prompte și dedicate, dar și echitabile.

Pe de altă parte, acordarea în exces a libertăților poate degenera în amenințarea cu existența însăși a statului dat sau diminuarea la minim a rolului acestuia fiind necesar, în continuare, de a găsi și aplica echilibrul fragil dintre a impune/cere și a oferi.

- **Referințe bibliografice:**

1. ȘERB S., Voinic C. *Sisteme de asigurare a ordinii publice în ţările Uniunii Europene.* Sibiu: Universitatea „Lucian Blaga”, 2011
2. NEGRU B. Legalitatea, ordinea legală, disciplina, democraţia. În: *Administrarea Publică*, nr. 1(109), 2021, pp. 60-67. ISSN 1813-8489. DOI: https://doi.org/10.52327/1813-8489.2021.1(109).05
3. PREDESCU O. *Drepturile omului și ordinea mondială. Cum să trăim, într-o lume a schimbărilor excepționale*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Universul Juridic, 2020
4. STĂNESCU V. *Omul între venire și plecare: însemnări*. București: Universul Juridic, 2018
5. BUZAN B. *People, States, and Fear The National Security Problem in International Relations*. University of North Carolina Press, 1983
6. CANETTI E. *Masele și puterea*. București: Nemira, 2009
7. COSTACHI Gh. *Fundamentul științific al statului de drept*, volumul III. Chișinău: PrintCaro, 2023
8. PREDESCU O. *Criză și democrație. Reziliența dreptului, a statului de drept și a drepturilor omului în contextul lumii contemporane*. Cluj-Napoca: 2022
9. https://rightwords.ro/citate/autori/winston-churchill/democratie [citat 03.03.2025]
10. SLUSARENCO S. Democrația accesibilă și incluzivă cercetării empirice. În: materialele conferinței științifico-practice internaţionale „Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală”, decembrie 2024, USM, Chișinău: Cartea juridică, 2025, pp. 91-100

11. GUCEAC I. *Curs elementar de drept constituțional*. Chișinău: Reclama, 2001
12. Diaconu I. *Drepturile omului. Reflecții: ce reprezintă și ce ar trebui să fie*. București: Pro Universitaria, 2024
13. CETERCHI I., CRAIOVAN I. *Introducere în teoria generală a dreptului*, Bucureşti: Editura ALL, 1993
14. ACEMOGLU D., ROBINSON J.A. *Coridorul îngust. State, societăţi şi soarta libertăţii*. Bucureşti: Publica, 2020
15. SUSSKIND J. *Politica viitorului: tehnologia digitală şi societatea*. Bucureşti: Corint Books, 2019
16. ARENDT H. *Condiția umană/The Human Condition*. Cluj-Napoca: Editura Idea Design & Print Casa Cărţii de Ştiinţă, 2007
17. BARBE V. *L`essentiel du Droit des libertés fondamentales*. Gualino éditeur, Lextenso éditions, 2017-2018
18. DURANT W. & A. *Lecţiile istoriei*. Bucureşti: Litera, 2020
19. ROTHKOPF D. *Întrebările de mâine*. București: Black Button Books, 2021
20. STIGLITZ J.E. *Prețul inegalității. Cum societatea divizată din ziua de astăzi ne pune în pericol viitorul*, București: Publica, 2013
21. CAPLAN R. *Revenirea lui Marco Polo. Război, strategie și ineterese americane în secolul XXI*, București: Humanitas, 2019
22. KRAUSE K. *Towards a Practical Human Security Agenda*. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). Policy Paper №26
23. IONESCU C. *Drept constituţional şi instituţii politice*. Vol. I. Bucureşti: Lumina Lex, 1997
24. RAWLS J. The Justification of Civil Disobedience. Collected Papers (ed. Samuel Freeman). Cambridge-London: Harvard University Press, 1999c., pp. 176-189
25. ANTOCI A. Icar și dilemele puterii: limitele tehnologiei și drepturile omului în era digitală În: materialele conferinței ştiinţifico-practice internaţionale „Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală", decembrie 2024, USM, Chișinău: Cartea juridică, 2025, pp. 111-119
26. КРОУФОРД К. *Атлас искусственного интеллекта руководство для будущего/ Atlas AI. Power, Politics, and the Planetary Costs of Artificial Intelligence*. Москва: „Издательство Аст", 2023
27. GEANINA C. Legile internetului. Reacții la amenințările informaționale. [citat 04.03.2025]. Disponibil: https://intelligence.sri.ro/legile-internetului-reactii-la-amenintarile-informationale